

MARIE CHRÁSKOVÁ

Sémantický diferenciál a jeho rizika při měření mezikulturních rozdílů v postojích studentů

Semantic differential and its risks in the measurement of intercultural differences in the attitudes of students

PaedDr. et Mgr., Ph.D., Palacký University Olomouc, Faculty of Education, Department of Anthropology and Health Education, Olomouc, Czech Republic

Abstrakt

Príspevok popisuje možná rizika a omezení, které je potřeba zvážit při provádění výzkumu mezikulturních rozdílů v postojích studentů. Na základě provedeného srovnávacího výzkumu postojů studentů Univerzity Palackého v Olomouci a Univerzity v Rzeszowě k vybraným pojmům edukační a sociální reality je poukázáno na nutnost ověřování validity a reliability měrného nástroje – dvoufaktorového sémantického diferenciálu ATER. Ukazuje se, že prosté použití jazykově ekvivalentních adjektiv v jednotlivých škálách sémantického diferenciálu, nemusí vždy splňovat požadovanou faktorovou strukturu. Výzkumná praxe tedy ukazuje na nutnost kontroly struktury škál, respektive jejich revize, pomocí faktorové analýzy.

Klíčové slová: postoje studentů, sémantický diferenciál ATER, faktorová analýza, mezikulturní rozdíly v postojích.

Abstract

The paper describes possible risks and limitations that need to be considered in researching intercultural differences in the attitudes of students. According to a comparative research study focusing on the attitudes of students of Palacký University in Olomouc and the University of Rzeszow to selected concepts of educational and social reality, the paper emphasises a necessity to verify the validity and reliability of the measuring tool – two-factor ATER semantic differential. It appears that mere use of linguistically equivalent adjectives in various scales of the semantic differential might not meet the required factor structure. Research emphasises a need to review the structure of the scales using a factor analysis.

Key words: students' attitudes, semantic differential ATER, factor analysis, inter-cultural differences in attitudes.

Úvod

Postoje lidí, tedy jejich tendence k chování, utvářené ve společenských podmínkách během života jedince, se jeví jako důležitý indikační ukazatel chování a prožívání. Zabývali jsme se proto otázkou, zda v současné společnosti,

charakterizované vysokou mírou multikulturality budou jedinci odlišné národnosti, ale obdobného věku a zaměření vykazovat shodné či odlišné postoje.

V našem příspěvku jde konkrétně o ověření aktuální přenositelnosti měrného nástroje ATER do různého sociokulturního prostředí. Pro výzkum byli vybráni a následně srovnáváni čeští a polští vysokoškolští studenti. Polští studenti byli vybráni z východní části Polska s kulturním vlivem Ukrajiny. Tímto výběrem jsme se snažili eliminovat možné vzájemné kulturní vlivy v česko – polském pohraničí.

Cíle výzkumu

Cílem mezinárodního srovnávacího výzkumu bylo zjistit, zda je metoda dvoufaktorového sémantického diferenciálu ATER aktuálně přenositelná do odlišného kulturního prostředí na populační skupinu vysokoškolských studentů – budoucích učitelů. Jako indikátory pro měření postojů v sémantickém diferenciálu ATER bylo zvoleno 30 pojmů – viz tabulka 2.

Sémantický diferenciál – podstata a popis výzkumné metody

Sémantický diferenciál je výzkumná technika vyvinutá v 50. letech 20. století v USA profesorem Osgoodem [1957] pro měření individuálních, psychologických významů slov nebo postojů k něčemu. Zaměřuje se na jednoduché hodnotící názory a je tedy vhodný především k měření emocionálních a behaviorálních aspektů postoje [Hewstone 2006]. Jeho velkou předností je snadná administrace a relativně rychlé vyhodnocení.

Původně byla tato metoda vyvinuta pro měření konotativního významu pojmů, kdy každý pojem lze vyjádřit jako bod v tzv. sémantickém prostoru. Základní dimenze sémantického prostoru byly stanoveny pomocí faktorové analýzy a s její pomocí byly určeny tři nejvýznamnější faktory. Každý pojem se tak obvykle posuzuje z hlediska těchto tří faktorů – hodnocení, potence a aktivity. Když však byla provedena kontrolní faktorová analýza klasického sémantického diferenciálu v českých sociokulturních podmínkách [Chráska sr. 2007] bylo zjištěno, že na rozptylu hodnot se významně podílí pouze dva faktory. První faktor byl ve shodě s Ch. Osgoodem označen jako faktor hodnocení, druhý faktor je kombinací původních faktorů potence a aktivity a byl nazván faktorem energie. Na základě provedených analýz byl následně vytvořen měřicí nástroj ATER (Attitudes Toward Education Reality), který obsahuje 10 škál, z nichž 5 měří faktor hodnocení (h) a 5 faktor energie (e). Tento měřicí nástroj byl použit v našem výzkumu pro měření postojů českých vysokoškolských studentů [Chrásková 2015].

Popis výzkumného vzorku

Do výzkumného vzorku českých a polských vysokoškolských studentů bylo záměrně vybráno 138 studentů, kteří se ve své budoucí učitelské praxi budou

věnovat vzdělávací oblasti výchova ke zdraví. Konkrétně se jednalo o studenty Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci – 3. ročník bakalářského studijního oboru Výchova ke zdraví se zaměřením na vzdělávání a 1. a 2. ročníku navazujícího magisterského studijního oboru Učitelství výchovy ke zdraví. Abychom eliminovali možný kulturní vliv blízkosti česko-polského pohraničí, vybrali jsme pro srovnání studenty z Univerzity v Rzeszowe. Jednalo se o studenty učitelského bakalářského a navazujícího magisterského studijního oboru Tělesná výchova, kteří v Polsku vedle tělesné výchovy vyučují i problematiku výchovy ke zdraví. Výběr ročníku studia byl identický jako u studentů v ČR. Přesnou strukturu vzorku respondentů uvádí tabulka 1.

Tabulka 1. Struktura výzkumného vzorku

Univerzita	Rok studia	Pohlaví (muž)	Pohlaví (žena)	Celkem
Uniwerszta w Rzeszowe - UR (Polsko)	3 (Bc.)	8	28	36
	4 (1. NMgr.)	13	12	25
	5 (2. NMgr.)	8	4	12
Celkem UR		29	44	73
Univerzita Palackého v Olomouci - UP (Česká republika)	3 (Bc.)	4	27	31
	4 (1. NMgr.)	3	14	17
	5 (2. NMgr.)	1	16	17
Celkem UP		8	56	65
Celkem		37	101	138

Výsledky výzkumu

Data, která byla od studentů získána [Chrásková 2015] pomocí jednotlivých škál dotazníku ATER, byla v programu STATISTICA Cz 12.0 následně podrobena faktorové analýze tak, aby bylo možné posoudit aktuální faktorovou shodu. Při výběru škál byly škály navrženy tak, aby každá škála měřila jen jeden faktor, tj. pouze hodnocení nebo energii pojmu. Pokud tedy mají navržené škály měřit vždy jen jeden faktor, musí se v provedené faktorové analýze škál objevit pouze dva významné faktory, které korelují vždy se stejnými škálami tj. faktor hodnocení se škálami 1, 3, 5, 7, 9 a faktor energie se škálami 2, 4, 6, 8, 10. Shrnutí faktorové analýzy – postup je popsán v [Chráska 2014] – pro všechny pojmy a škály je přehledně uvedeno v následujících tabulkách 2 a 3.

Tabulka 2. Kontrola faktorové struktury sémantického diferenciálu u českých studentů

Pojem	Shoda s faktorovým modelem škály									
	š1	š2	š3	š4	š5	š6	š7	š8	š9	š10
Kolegové studenti*	a	a	a	n	n	n	a	n	a	n
Fakulta, na které studuji*	a	a	a	n	a	a	a	a	n	a!
Vzdělání*	a	a!	a!	n	a	a	a	a	a	a
Budoucnost	a	a	a	n	a	a	a	a	a	n
Osobní počítač *	a	n	a	n	n	n	n	n	n	n
Rodiče	a	a	a	n	a	a	a	a	a	a
Přátelství*	a	a	a	a	a	a	a	a	a	n

Nemoc	a	a	a	a	n	n	n	n	n	n
Láska	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a
Zdravý životní styl	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a
Civilizační nemoci*	a	n	a	a	a	a	a	a	n	n
Psychická zátěž (stres)*	n	a	a	a!	a!	n	a	n	a	n
Obezita	a	a	a	n	a	n	a	a	n	a
Já	a	a	a	n	a	n	a	a	a	a
Moje vztahy s lidmi	a	a	a	n	a	a	a	a	n	a!
Drogy*	n	a	a	a	n	a	a	a	a	n
Komunikace mezi lidmi	n	a	a	n	a	a	a	a	a	n
Alkohol	a	n	n	n	a	n	a	n	a	a
Kouření*	n	a!	a	a	n	a!	a	n	a	n
Peníze*	a!	a	a	a!	n	a	a	a	a!	a
Znalost cizího jazyka	a	a	a	n	a	a	a	a	n	a!
Dieta*	a	a!	a	a	a	a	a	a	n	a
Moje budoucí úspěšnost v zaměstnání	a	a	a	n	a	a	a	a	a	a
Tělesné zdraví	a!	a	a	n	a	a	a	a	a	a
Psychické zdraví	a	a	a	a	a	a	a	a	a	a
Rizikové sexuální chování*	n	n	a!	a	n	n	a!	a	a	a
Pohybová aktivita	a	a	a	n	a	a	a	a	a	a
Závislost na technologiích*	a	a!	n	n	a	a	a	a	a!	n
Vyvážená strava	a!	a!	a	a	a	a	a	a	a	n
Moje profesní příprava	a	a	a	n	a	a	a	a	a	a!
Soulad s navrhovanou faktorovou strukturou	25	26	28	13	23	22	28	24	22	18

Tabulka 3. Kontrola faktorové struktury sémantického diferenciálu u polských studentů

Pojem	Shoda s faktorovým modelem škály									
	š1	š2	š3	š4	š5	š6	š7	š8	š9	š10
Kolegové studenti	a	n	a	n	a!	a	a	a	n	n
Fakulta, na které studuji	a	a	a	n	a	a	a	a	a	n
Vzdělání	a	a	n	a	a	a	a	a	a	n
Budoucnost	a	a!	a	a	n	a!	a	a	a	n
Osobní počítač	a!	a	a!	a	n	a!	a	a	a	n
Rodiče*	a	n	a	a	n	a	a	a	n	n
Přátelství	a	a	a	n	a	a	a	a	a	n
Nemoc*	n	n	a	a	a	n	a	n	a	n
Láska	a	n	a	a	n	a	a	a	a	n
Zdravý životní styl	a	n	n	a	n	a	a	a	n	a!
Civilizační nemoci	a	n	n	n	n	a	n	a	n	a
Psychická zátěž (stres)*	a	n	a	n	a!	n	a	n	n	a
Obezita	a	n	a	n	n	a	n	n	n	a!
Já	n	n	a!	a	a	a	n	a	n	a
Moje vztahy s lidmi	a	n	a	n	a	a	a	a!	n	a
Drogy	a	n	n	a	n	a	n	a	n	a
Komunikace mezi lidmi	a!	n	n	n	a	a	n	a	a	n
Alkohol	a	a	a	n	a	n	a	n	a	n
Kouření*	n	n	n	a	n	a	n	a	a	n
Peníze	a	a	a	a!	a	n	a	a	a	n
Znalost cizího jazyka	n	n	a	n	n	a	a	a	a	n
Dieta*	a	n	a!	a	n	a	a	a	n	a!
Moje budoucí úspěšnost v zaměstnání *	a	n	a	a	a	a	a	a	a	n
Tělesné zdraví	a	n	a	a	a	a	a	a	a!	n
Psychické zdraví	n	a!	a	a!	n	a!	a	a	n	n

Rizikové sexuální chování	a	n	a!	n	a!	a	a	a	a	n
Pohybová aktivita*	a	n	a	n	a	a	a	a	a	n
Závislost na technologiích*	n	n	a	a	n	n	a	a	a	n
Vyvážená strava*	a	n	a	a	a	a	a	a	a	n
Moje profesní příprava	a	n	a!	a	a	a	a	a	a	n
Soulad s navrhovanou faktorovou strukturou škály	24	8	24	18	17	25	24	26	19	8

* nejsilnější faktor je energie

Z tabulek 2 a 3 je patrné, že shoda s předpokládanou faktorovou strukturou není příliš velká, protože ani jedna škála nemá požadovanou strukturu, přičemž shoda je u polských studentů navíc výrazně menší. Na základě opakovaných [Chrásková 2013] a aktuálně zjištěných výsledků se tedy domníváme, že pouhé používání přejatých (přeložených) škál v sémantickém diferenciálu není pro jeho adekvátní použití vhodné.

Závěr

Sémantický diferenciál je vhodná metoda pro měření postojů, je však nutně před každým použitím v jiné cílové skupině, než pro kterou byl tento nástroj určen a standardizován, provést jeho kontrolní faktorovou analýzu.

V našem výzkumu byl použit již standardizovaný dvojrozměrný dotazník ATER, avšak některé jeho škály nemohly být využity k výpočtu hodnocení a energií zkoumaných pojmů. Kontrolní faktorová analýza totiž ukázala, že některé škály nemají zcela přesnou faktorovou strukturu.

K ještě větším problémům však došlo při použití sémantického diferenciálu v jiných sociokulturních podmínkách, konkrétně u vysokoškolských studentů v Polsku. Přestože škály sémantického diferenciálu byly zkontrolovány a přeloženy rodilým mluvčím, faktorová analýza ukázala, že vhodných škál pro určení hodnocení a energie zkoumaných pojmů je velmi málo, a že vnímání pojmů v Polsku je částečně odlišné od vnímání pojmů u respondentů stejného věku v české populaci. Pokud bychom chtěli standardizovat metodu ATER na polskou populaci, bylo by třeba provést další kontrolní šetření a ověřit možné vhodnější škály.

Z těchto důvodů je zřejmé, že používání sémantického diferenciálu nevyškolenými výzkumníky může přinášet velká zkeslení při interpretaci výsledků.

Článek vznikl v rámci řešení projektu IGA_PdF_2015_009.

Literatura

Chráska M. jr. (2014), *The Application of a Factor Analysis to Verify the Factor Structure of Modified Semantic Differentials for Measuring Students' Attitudes*, [w:] *SGEM Conference on Psychology & Psychiatry, Sociology & Healthcare Education*, Albena, International Multidisciplinary Scientific Conferences on Social Sciences & Arts, vol. 1.

- Chráska M. sr. (2007), *Metody pedagogického výzkumu*, Praha.
- Chrásková M. (2013), *Změny postojů k vybraným pojmům u studentů oboru Edukacja techniczno-informatyczna na Univerzité v Rzeszowe*, „Edukacja – Technika – Informatyka“ vol. 4, no. 1.
- Chrásková M. (2015), *Attitudes to health of Czech and Polish university students*, „The Czech-polish historical and pedagogical journal” vol. 7, no. 2.
- Heise D.R. (1970), *The Semantic Differential and Attitude Research. Chapter 14*, [w:] G.F. Summers (red.), *Attitude Measurement*, Chicago.
- Hewstone M., Stroebe W. (2006), *Sociální psychologie*, Praha.
- Osgood Ch.E. (1964), *Semantic differential technique in the comparative study of cultures*, „American Anthropologist” no. 66(3).
- Osgood Ch.E., Suci G., Tannenbaum P. (1957), *The Measurement of Meaning*, University of Illinois Press.